

Beogradski izdavačko-grafički zavod

Srpska književna zadruga

Prosveta

2570904473

886.1-MIHA1-3

Kad su cvetale tikve

Dragoslav Mihailović
kad su
cvetale tikve

PROSVETA

pa iz dovoda natočim po punu šaku. Trljam ga, njušim: i on mi miriše na Jugoslaviju. Namažem se po licu, po kosi, po grudima...

Kući se vratim umoran kao kuće. A moja žena mi kaže: »Ti si se, Ljuba, podmladio.«

A o tome kako sam došao ovamo, o tome joj ne pričam. Šta će njoj to? Nije ni potrebno da zna. To ću sam nositi. To je moja stvar.

2.

Kao klinca, mene su mangupi na Dušanovcu zvali Ljuba Vrapče. To je zato što je keva htela da ima lepo vaspitanog sina, pa me naučila da kitu zovem *vrapče*. I u školu sam već išao, a tako sam je zvao. Mangupi čuli — i eto ti.

Za vreme rata, moj burazer Vlada, koji je pet godina stariji od mene, radio je ilegalno. A mi — ja, Jova Jolpaz, Miša Cvrčak, Pera Patak — mi ništa, zezali smo maglu. Ponekad smo burazeru ponešto i preneli. Ali ko te za to pita — niti smo znali šta nosimo niti nam je to bilo važno. Uglavnom, moj matori, koji je stalno bio napolju, morao da šljaka da zaradi za klopnu, ostavljao me na miru; keva me takođe nije dirala: iako mi je šveca bila punih sedam godina mlađa od mene, ja sam bio kevin ljubimac, njena maza; jedino mi burazer nije dao oči da otvorim: lešio me kako stigne i kako me dohvati.

A onda, četrdeset druge, on ode u šumu: jedne noći Germanci dođoše po njega, a on im đalnu gotovo na oči, još mu je krevet bio topao kad su ušli. Oni zbog nečega ne drpiše ni ćaleta ni kevu. I tako i ostade.

E, tada nastade raj za mene: naokolo već počelo bombardovanje, škola ne radi: vratim se s posla — učio sam zanat — pa noga: niko te ne pita ni gde si ni šta radiš.

U leto četrdeset četvrte je meni, Patku i Jolpazu jedna kurva kelnerica što se ševila s nekim Germancem istog dana skinula junfer.

Stojimo nas trojica kod bioskopa kad naiđe Stole Apaš.

»Klinci«, kaže — a on vršnjak mog burazera — »je l' biste vi večeras nešto uboli?«

Mi mislimo — zeza se. Gledamo ga belo.

»Kroz pola sata«, kaže, »budite kod kupatila.«

Skupimo se mi tamo još pre vremena. A pantalonice nam ovako trepere.

Malo zatim dođe i Stole. Vodi još neke.

»Tu ste?« kaže. »Dobro. Da krenemo.«

Ukupno nas osmorica.

Pođemo pored kupatila, izbijemo na šumicu. Zatim, ivicom — oko nje — sve do njene druge strane, tamo, prema Zvezdari.

Stole kaže:

»De sad, posakrivajte se.«

Zavućemo se u neki šušmušljak, ni nos nam se ne vidi. Čekamo.

Već polako poče da pada sumrak.

Čutimo tako petnaest minuta.

Pitam Jolpaza:

»Šta je, bre, ovo?«

»Ne znam«, kaže.

»More, da mi idemo. Prebiće me matori kad vidi da nisam kod kuće.«

A Stole već sikće:

»Čuti tu, majku ti balavu!«

Uto se na ivici pred nama, dosta daleko napred, pojavi neki Germanac. Ne vidimo ga dobro. Vidiš samo kako se ljulja u širokim čizmama i kako mu se na opasaču klata bajonet. U rukama nešto nosi: kao nekakve konzerve.

Dođe tako na tridesetak metara do nas, pa sede na travu. Upola se i on sakrio. I puši.

Sad se više nema kud. Čekamo i dalje.

Malo zatim evo i nje.

Ide istim putem kuda i on, i osvrće se.

Ni nju dobro ne vidimo. Vidimo samo da nije baš mlada i da ima malo krive noge. U ruci nosi neku torbicu.

Germanac, kad ona priđe, ustane, zagrlji je i oboje se uvuku u šumicu. I sad više ne znamo gde su. Unutra već mrak.

Stole malo pričeka, pa četvoronoške odbaulja napred. Mi i dalje onde čučimo.

Tako potraje, bogami, pola sata.

Najzad evo Stoleta. Zove nas rukom.

»Pazi sad«, kaže. »Germanac će sad da ode. Ona će još malo da posedi unutra. Čim on izađe, mi ćemo da joj se privučemo. Kad dam znak, skači. Vas dvojica držite joj noge. Vas dvojica ruke. Ja joj neću dati da više.«

Pođemo za Stoletom četvoronoške. Uvućemo se u šumicu.

Uto, tamo negde pred nama, Germanac odnekud ustane kao da izraste iz onog šušmušljaka, obuče bluzu, sagne se, valjda da je poljubi, i pođe napolje. Ona ostane sedeći. Vidimo joj, sasvim nejasno, samo glavu. Puši.

Počnemo da joj se primičemo.

I — Germanac već zamače za ivicu. Promiče pored drveća.

Kad on odmakne, Stole polako ustane i, još pognut, mahne nam rukom.

Pred nama, tamo, žena ustaje. Još puši, ali polako prikuplja prnje oko sebe. Stavlja u torbicu one konzerve.

Na prstima, krijući se iza žbunja, sasvim joj se primaknemo. Onako otpozadi, Stole joj odjednom skoči pravo na glavu i obori je na zemlju. Šakama joj pritisne usta i potmulo viče:

»Drži je! Drži joj ruke!«

Pritrčimo i mi — i napravi se čitava gužva. Ne zna se ko koga drži.

Ona se rita, brani i u toj zbrci odjedanput nam se nekako izmigolji. I vukući se naguz, izmače se metar-dva.

Sa crvenim flekama na bledom licu, gotovo zagušena, nemajući vremena ni da ustane, sa zadignutom suknjom nad belim, pomalo debelim butinama, otuda psuje:

»Ma, šta 'ocete, majku vam slinavu! 'Ocete mindžu? A? 'Ocete mindžu? Pa evo vam! De da vas vidim šta možete!«

Mi se zbunismo. Gotovo da se pokupimo.

Ali Stole, kao da je samo to čekao, skoči kao zec i već joj uskoči između nogu. Zgrabi je za butine i zavalj na leđa. Nervozno poče da se otkopčava.

»A ti?« kaže. »A ti šta 'oćeš? 'Oćeš da kažemo četnicima, pa da te ošišaju? Je l' to 'oćeš?«

Pa onda nama:

»Drž' joj ruke! Drži joj ruke, šta bleneš!...«

Kad smo se svi izređali, ona se, onako raščepljena, znojava, jadna, polako uspravi na laktove.

»Je l' vas ima još koji? Je l' vas ima još, majku vam ništačku? Svu ste mi bluzu iscepali, majku vam usranu! Nećete valjda da mi je kupite. Bolje da je iscepate. Kako ću, ovakva, kući? Je l' vas ima još takvih, mrtvu vam majku!«

I psujući, žmuri od besa...

3.

Posle smo Patak, Jolpaz i ja počeli da služimo Apašu kao skakavci. Trčali smo onako kud bi nam rekao da idemo — da prenesemo neku poruku nekoj šolji ili nekome drugom, da sklonimo nešto što ne bi hteo da bude kod njega, ili nešto slično. Ne, ništa nismo drpisali; samo dva-tri puta nešto Germancima, i to pred sami kraj. Apaš nije voleo takve stvari. Hteo je da otme, recimo; hteo je da prevari na kartama; ali da ukrade nije voleo niti je to uopšte radio. Uopšte, on nije voleo ništa da radi za šta ne bi imao publiku. I — nekoliko puta smo mu asistirali u nekoj tuči: voleo je, na primer, da prebije nekog džulova na pijaci. — I to je uglavnom bilo sve.

Onda je došlo i oslobođenje. Moj burazer Vlada je u Beograd stigao valjda s prvom jedinicom koja je u njega ušla, a prvi posao koji je u njemu imao da obavi bio je da mene oleši. Kako je on za to s Apašem saznao, veze nemam, tek već je sve znao i odrao me na mrtvo ime i prezime. A odmah zatim su Apaša i druge starije među nama pokupili u vojsku i oterali na front. I tako se prvo Stoletovo društvo raspalo.

Nekako, međutim, još za vreme rata, a pogotovu posle njega, kod nas je odjednom postao vrlo popularan boks. Moj burazer se za vreme rata, zajedno s ilegalom, a možda i koristeći ga kao zaklon za nju,

time bavio; Apaš je to takođe radio; a posle njega, već, gotovo da nije bilo klinca sa Dušanovca koji to nije pokušao: Mita Majmun, Ivica Lepi, Steva Džambas, svi. Samo nas nekolicina smo u tome bili malo uporniji i nešto ipak postigli, svi ostali su pre ili kasnije otpali. A to znači da u to vreme na Dušanovcu gotovo nije bilo klinca koji nije znao da se macklja. Stole, razume se, baš među njima i skuplja svoje novo društvo.

A boks ti je takav: može te naučiti dobrim stvarima — da osetiš da se ne umire od svakog udarca i učiniti te gotovo neustrašivim ili čak i mudrim, da više ne primaš sve tako kako izgleda — a može te i za ceo život preplašiti ili ti i dušu zatrovati, tako da počneš da uživaš u tome što u čoveka možeš da udaraš kao u džak. Stole je stvarno bio neustrašiv. Jer, ako se to ne može reći za Majmuna, a pogotovu za Džambasa, od Apaša je zaista mogao da postane dobar bokser, samo da ga je to interesovalo.

Pri tom, svi smo mi bili u *Radničkom*: a *Radnički* — zna se čiji je bio klub. Tako, jedno vreme, dok još nije bio potpuno prestao da trenira a već je oko sebe imao i Ivicu, i Majmuna i još nekolicinu, iako mu se radnja tek razvijala, cajkoši su bili ti koji su njega i njegove, s jedne strane, jurili i, opet, upravo cajkoši ti koji su ga, sa druge strane, kao *svoga* štitili.

Ipak, četrdeset peta i četrdeset šesta još su bile isuviše vruće za takve stvari. Ni četrdeset sedma još nije bila sasvim dobra. Četrdeset i osme, tek, počelo je da se priprema ono zlatno doba Apaševo, koje će zatim trajati gotovo nekoliko godina.

A ja u to vreme — nekako sam se bio otkinuo. Stvarno sam se već bio zagrejao za boks. Četrdeset i sedme na omladinskom prvenstvu Beograda zauzeo sam drugo mesto u velter-kategoriji.

Sve dotle, iako sam pomalo počeo da treniram još četrdeset pete, bio sam ne samo potpuno nepoznat nego sam i sam boks i bokstersku dvoranu shvatao kao mesto gde se uglavnom možeš dobro zezati. Redovno trenirao, naravno, nisam. Međutim, bio sam ono što se zove *darovit*. Mada dugih ruku i visok, gotovo mršav, bio sam dosta brz, pa čak, za početnika, imao sam i dobru tehniku. Već tada, umeo sam da udarim žustro i jako, i levom i desnom, dosta sam dobro radio nogama, i kako sam imao i odlične reflekse, teško me je bilo pogoditi. Dosta sam bio i srčan — nije me bilo lako uplašiti. I, pri tom, što za boksera takođe nije nimalo nevažno, imao sam i prilično simpatičnu njušku; već tada sam počeo da stičem svoju publiku. Još posle ovoga, posle omladinskog prvenstva, tako reći kao klinac, postao sam bokser s kojim se ubuduće mora računati.

Tada, u finalu — nekako sam do njega dospeo — sreo sam se s Jovicom Čauševićem, kasnijim državnim reprezentativcem, koji je bio godinu dana stariji od mene i imao duži staž u boksu nego ja. On nije bio nikakva klasa; bar je takav utisak ostavljao. Bio je levak i imao desni gard, koji je za mene gotovo do samog kraja bio priličan problem. Uz to, sačinjavao se, hvatao rukama, nije bio nesklon da u gužvi udari glavom. Kažem, nije ostavljao bogzna kakav utisak, i stvarno nije bio veliki bokser niti ga se danas iko seća, ali je zato bio jedan od onih koji umeju da smrse konce mnogim boljima od sebe. Samo asovi su uspevali da izbegnu njegove zamke i da ga pročitaju; samo njima u stvari nije bilo potrebno mnogo da ga čitaju. Ja tada to ni izbliza nisam bio.

Nastupio sam samosvesno — bio sam, u stvari, srećan što sam njega dobio — i, u početku, gotovo

sam uspeo da ga zbunim. Uspeo sam da mu nametnem svoj stil: ne puštam ga blizu, stalno ga presrećem direktima, i kad god mi se ukaže prilika, bombardujem ga krošeima; nekoliko puta sam ga baš dobro odalamio. Pred kraj, već imam dobijenu rundu.

Publika navija za mene. A oko ringa — gomila dušanovačkih mangupa. »Napred, Vrapče«, viču.

Tada, gotovo pred sam gong, on mi se nekako uvuče u klinč i, niži od mene, prosto mi iskida pleksus. Pokušavam ja da mu se izvučem, izmičem mu se, gledam da ga tako pogodim da ga odgurmem i — u tom izmicanju — on me potkači aperkatom. Učini mi se da ću da progutam svoj sopstveni jezik; prosto, kao da mi zapade u grlo. Ipak, nekako ostadoh na nogama, pružih odozgo dva-tri direkta — i on se malo odmače. I — iako mi se dobro mutilo u glavi, još dva-tri udarca, dve-tri eskivaže — udari gong.

Publika — da poludi.

Odem u svoj ugao — a malo se, kao, povodim — sednem. »Je l' te dobro potkačio?« pita me trener, neki Mića Stefanović. »Kao maljem«, kažem. »Nisam to znao.« »Pa govorio sam ti«, veli on i ljuti se. I stvarno mi je, čovek, govorio. »Ne puštaj ga«, kaže, »blizu«, kao da ja to ne znam, »beži od klinča. Gledaj da ga sateraš u čošak. To ga, izgleda, zbunjuje.«

U drugoj rundi sam oprezniji. Pimplam nešto direktima, pretim mu krošeima. Ali sad više nisam siguran da sam prvu dobio: moram da krenem. Pođem polako, ključnem ga dva-tri puta direktom u čelo — a on je tu osetljiv koliko i bizon — načinim fintu desnom i — nekako mi se zgodi — dobro ga odalamim desnim krošeom. On to izdrža i pobeže u ugao. Sad si, mislim se, moj. Počnem iz daljine da

radim kao mašina, direktima, da ga ne bih promašio, pa da izgubim ravnotežu, i čekam ga da mi se namesti za kroše. Ali nikako da ga dobro potkačim: beži mi, levo, desno, saginje se, i sitnim, mrkim očicama kao u divljeg vepra stalno me gleda pravo u oči. Najzad, odjedanput se saže kao jež, opet mi se uvuče u pleksus, tu me valjda samo dva puta opali, dok me ne otvori, i *duf!* — opet onaj aperkat. Ja ovako, raširenih i ruku i nogu — na leđa!

U publici, čini mi se, tajac.

Odmah skočim na noge. Sudija mi broji.

Tresem glavom, okrećem se oko sebe, skakućem. I tek sada čujem da publika urla: svi stoje.

Na »sedam« zauzmem gard; još ne čujem sasvim dobro, još mi sve izgleda kao da je u jastuke umotano. Opet počnemo. On me sada prosto juri. Ja uzmičem, a levu stalno držim ispred sebe. I tako nekako izdržim do gonga.

U pauzi sedim u uglu mrtav preplašen. Dotle sam imao već oko trideset mečeva, a posle ovoga sam izašao na ring još oko sto trideset-četdeset puta, ali nikad se ni pre ni posle toga nisam osećao tako smrvljen. Sedim onako i mislim: »Beži ti, lafe, iz ovih konopaca dok još imaš vremena.«

U trećoj rundi samo što nisam bežao. Pokušavam da držim strvinu na odstojanju, tražim ga odozgo, kvrcam ga u čelo. Ali on me napipao, pa me juri kao mrtvog konja. U životu sam doživeo svega dva klasična nokauta, a svega sam osam puta u borbi uopšte bio oboren: on me je tada naćeo. I u trećoj me je oborio.

Tada je, još iz rata, nekako pomalo bio u modi jedan udarac koji se zvao *sfiing*: to je bio krvnički udarac, nalik na kroše, ali malo odozgo, poluopruže-

nom rukom, koji je nekako ubrzo bio i zabranjen. Ja ga nisam koristio: to mi je pomalo već ličilo na ubijanje, ne na boks. Tri puta mi je u trećoj rundi opet ulazio u pleksus, otuda me otvarao, zatim je dolazio levi aperkat, pa kratki desni kroše i onda bi levom odozgo ispovio sving. Dva puta sam mu izmakao, tako da umalo sam nije pao; društvo se naokolo smejalo. Treći put me je ipak našao. U uvo. Odleteo sam na pod kao da me je šutnuo nogom.

Izgubio sam, naravno. Istina, opet sam ustao, ali jedva sam izdržao do kraja. U to vreme još nisam sasvim shvatao šta je kondicija i to mi baš nije bila jača strana. Čudim se što nas sudija nije prekinuo ranije.

Posle toga sam, kažem, boksovao još sto četrdeset puta i za sve to vreme izgubio sam svega devet borbi. Četiri puta od toga — on me je tukao! Nikako nisam uspevao da mu nađem slabu tačku. — Laž je to da ima boksera koji nemaju slabu tačku. Svi ih imaju! Oni za čiju se nije saznalo bili su, svakako, i veoma dobri, ali imali su i sreće da ne sretnu dasu koji bi umeo da im je napipa. Ja sam, na primer, važio za čvrstog boksera, umeo sam i dobro da udarim i da podnesem velike batine, i nisam imao staklenu bradu, ali od aperkata sam se čuvao kao od žive vatre. Ako me neko tako zgodi u bradu malo jače, teško sam ostajao na nogama; to je valjda od sklopa vilica: moji zubi zaista nisu baš najpravičniji. Isto tako, u eskivaži sam se čuvao od saginjanja; na kraju sam se od toga gotovo bio i odviknuo. Jer ako me neko tako, dok sam sagnut, pogodi krošeom u uvo, ja padam kao sveća, ni svi sveci ne mogu da mi pomognu.

Tako sam ja mome prijatelju Čauševiću vre-

menom postao stalna mušterija.

O tom prvenstvu, a i o ovom meču i meni novine su dosta opširno pisale i, mada sam u finalu izgubio, čak me proglasile za nekakvu malu bokstersku *nadu*. Posle toga sam najzad stvarno počeo ozbiljno da treniram. Nekako upravo tada, preuzeo me je trener Miša Poparsić, čovek koji je podigao nekoliko odličnih boksera. On mi je poboljšao rad nogu, usavršio mi udarac, tako da sam vremenom počeo da udaram kratko i žustro, gotovo nevidljivo, i pri tom razorno, nabijao mi kondiciju. To je bio čovek koji me je odlično poznavao i koji je, znajući koliko volim da se zezam i da jurim ribe, umeo da uveče navrati i mojoj kući da prokontroliše da li sam na vreme legao. A i ja sam se, moram da kažem, najzad ipak bio naučio na disciplinu; retko sam kasno išao u krevet, a pušio ni pio, recimo, nisam nikad.

Pa ipak, mada sam iduće godine kao junior lako postao prvak Beograda i Srbije u velter-kategoriji — Čaušević je već bio senior — a pedesete i pedeset prve kao senior prvak Srbije u polusrednjoj, za sve vreme, sa Čauševićem sam svega jedanaest puta uspeo da izvučem nerešeno, a tek u našem poslednjem susretu, kad sam bio u vojsci i kad sam stvarno bio pun kondicije, uspeo sam i da ga pobedim. I to mi je bio prvi i poslednji put.

Uloge su nam se za to vreme menjale. Ja sam postao teži i dospao u polusrednju, a on je ostao u velteru; kad je on dospao do polusrednje, ja sam već bio u vojsci i odavno u srednjoj. Ali toliko je na mene kao na mušteriju bio navikao da me je redovno jurio i u teškoj kategoriji. Zna li kako se čovek oseća kad pred sam meč mora da popije tri litra vode? Ni toga se on nije plašio. Uz to, ja

sam već postajao poznat — počeo sam da dobijam i nokautom, od četiri međunarodna meča jedanput sam boksovao nerešeno, a tri puta pobedio — pa je na meni sada već sebi pravio reklamu. Četrdeset devete na prvenstvu Srbije u velter-kategoriji bio sam veliki favorit, ali sam eliminisan još u predtakmičenju: on me je to bio presreo. I nikad to nije bila lepa borba, ali je uvek bila veoma uzbudljiva. A ja bih u njoj redovno bio taj koji je dobio batine.

Nikad to neću razumeti. Izlazio sam na kraj s ljudima s kojima on ne bi mogao ni da sparringuje. S takvima, pružao sam partije o kojima bi se mesecima pričalo: nekoliko puta su me na rukama u svlačionicu odneli. A onda bi mi došao on — prosto bih video kako mu je škembe od popijene vode naduveno kao fudbal — i tukao bi me. Zatim je bilo došlo vreme kad sam i ja njega počeo da obaram. On bi pao i, kao da je tamo čašu vode popio, skočio bi i odmah bi opet počeo da me maže. Tek poslednji put, kažem, kad sam u vojsci dobio nagradno odsustvo baš u vreme otvorenog *Zvezdinog* prvenstva, tek tada sam uspeo da ga, jedan jedini put, najzad pobedim. Tada je on zaista već bio isuviše mali da bi mogao da mi naškodi.

4.

A onako, inače, koliko sam među konopcima postajao bolji, i koliko sam boks ozbiljnije shvatao, toliko sam bio sve veći trubač. Moj matori je radio, burazer je u komitetu radio, ja sam radio: s lovom — nikakvih problema. Snabdevao sam se — u diplomatskom magacinu. U preduzeću, *Janku Lisjaku*, bio sam ljubimac. Iako među najmlađima, u radionici sam najpre bio brigadir, a onda — zamenik šefa. I umeli smo da zasučemo rukave. Mangupi su me slušali kao matorog. Umeo sam da kažem: »Mangupi, ovo ima da se svrši, nema da se ide kući dok ne bude gotovo.« I ostali bi, nemaš da brineš. Moj diša nije propuštao moj meč. Kaže: »Ljubo, je l' ti treba neki dan za trening? Je l' ti treba da izađeš? Samo kaži.« I ja bih u pola radnog vremena uzeo torbicu na rame: »Idem na trening«, pa — s nekom šoljom — na Savu ili u bioskop.

Voleo sam ribu, brate! Pošto sam uveče morao ranije da legnem, obično sam ih, danju, vodio u šumicu. S trolejbusa bih svratio kući po mantil; imao sam jedan svetli, specijalni mantil, jedino za to. Nju bih ostavio na ulici da me sačeka. I dok bismo polako prolazili Dušanovcem, mangupi se kikoću: »Vrapče uz'o beli mantil!«

I trčale su, đavo bi ih znao zašto, kao mutave. Obično bih s jednom išao *ozbiljno*. Nju bih čuvao,

»Na tri godine.«

Na tri godine! Reši mi Stari Perišić problem.

E, nanu ti policijsku, mislim se, baš da te ne molim.

Potrčim Dragančetovoj kući.

Sačekam ga dok se ne vrati s posla. »Draganče«, kažem, »mene pozvaše u vojsku. I to na tri godine. Pomagaj ako boga znaš. Zaposli mi matorog. Kako da ih ostavim bez hleba?« A on u bravarskom *Partizan* nekakva markica; opet preko boksa, kao i ja. »Znaš šta, Ljubo«, kaže. »Kod nas takve isto tako otpuštaju. Prekjuče su baš trojicu otpustili. I to nisu bili u ćorci. I još se uz to drže govori.« »Ma, niko neće da zna! Ko tamo zna moga Andru!« »Znaju ga oni koji treba da ga znaju. Provaliće se stvar.«

Ej, majku mu! Ne valja.

»Ništa«, kažem. »Šta možeš.« Počnem da se spremam da idem.

»Znaš šta«, kaže Draganče. »Možemo ovo da probamo. Mi radimo neke objekte u Zaječaru i Mladenovcu, i tražimo ljude za teren; akordaše. Daj tamo da ga pošaljemo. Ako baš i saznaju, mogu da kažem da nisam znao. Boli me ševac za politiku, ja se s tim ne zezam.« »Dobro«, velim, »bolje išta nego ništa. Iako on za teren baš više nije. Ne znam šta će tamo, na akord, i da zaradi. Ali makar to.« »Dobro«, kaže i Draganče, »daj da probamo. Neka on podnese molbu. I neka tamo ništa o ćorci ne žvalavi.«

Tako i bude. Prođe voz s mojim Androm i on ode u Mladenovac. A mene pošalju bogu iza leđa, u Divulje.

Ali bilo to bogu iza leđa ili ne, svejedno, glavno je da nisam bio tu kad je bilo najpotrebnije.

9.

A u to vreme, Stole Apaš — caruje na Dušanovcu. Kao i on, momci iz njegovog društva, kad se svuku, svi po telu išarani kao detlići, svi nose bokse, svi imaju specijalne utoke u džepu; sami su ih pravili. I svi ga slušaju kao malog boga.

I — nekad se još i znalo koga će da potkače: sad delju sve redom. Ništa se više ne zna. Nekad su na Dušanovcu hvatali samo džulove ili ljude sa strane; sad više niko ni u šta ne može da bude siguran; da li ćeš, sišavši sa trole, do kuće stići čitav ili sa polomljenim rebrima, to je sve više stvar sreće ili nesreće, to ti je svakodnevna lutrija. Kad uhvate nekog caleta samog, zna mu se; zatim nekoliko noći ne spavaju kod kuće, a onda opet sve po starom. Cure su isto tako nekad hvatali samo napolju; sad ih jure i po Dušanovcu. I, znalo se, neke neće da diraju: one s kojima su sami išli u školu, ili mlade, koje su išle s njihovom braćom i sestrama. Sad se ni to više ne ferma.

A cajkoši u to vreme — valjda imaju važnija posla. Nigde ih nema. Kad se i desi da dođu na Dušanovac, idu sve po trojica. I onda, malo provrljaju po pijaci, kao da su im džulovi najveći problem, kroz vrata prigrvire u kafane i bioskop, pa 'ajd natrag. Sve mirno, i svi zadovoljni; oni valjda još i ponajzadovoljniji.

Ali na dva-tri meseca pre nego što ću ja da pođem u vojsku, na Dušanovcu se pojavio i neki cale Sulja. Nešto ne mogu da se setim da je ikad iko od njih tamo došao sitan, a ovaj je bio pravo brdo od čoveka. U početku je i on na Dušanovac isto tako zalazio samo u društvu i, kao i ostali, ponašao se mirno: kad već ništa ne možeš da učiniš, onda bar čuti. A onda, mic po mic, vremenom, malo-malo, pa se čuje: Sulja noćas uhvatio na mesečini toga i namesatio mu koske; Sulja jutros sredio toga; Sulja namesatio rebra tome...

Kakav je on bio ranije, ne znam, tek — došlo vreme kad je Sulja postao za Dušanovčane prava kaznena ekspedicija: ništa bolji od Apaša i njegovog društva. Ne znaš od koga pre da se braniš. Izvan Dušanovca on je bio miran i uredan. Ovde, koliko krene od Rejona, razdrli se kao raspop, zasuče rukave i uzme pendrek u ruku. Više se ni s kim od svojih u društvu nije ni pojavljivao: uvek sam. I dok stigne do kupatila — dvojicu-trojicu je sredio!

I, kao i Apaš, više ne bira. Kad uhvati nekog iz Stoletovog društva samog, odelje ga pre nego što ovaj uspe i da zine. Tako prebio Ivicu Lepog, tako udesio Mitu Majmuna, tako prošao Džambas. A onda naiđe na celu grupu, zajedno s Apašem — i nikoga i ne pipne. Prođe između njih, poglednu se, ali kavgu ne zameću. Jedino što one koje je nasamo već bio dohvatio uz put zezne: »Šta je, Mito, jes' to ispao iz trole?«

Ali tako je Sulja premlatio i mnoge klince, a i mnoge druge, potpuno nedužne ljude, pa čak i Peru Manojlovića, invalida bez noge do kuka, koji nikad nikakve veze s Apašem nije imao. Pera mu viče: »Ma ja sam, bre, invalid, zar ne vidiš!« A ovaj mu odgovara: »A jes' to sa četnicima zaradio?« »Ma,

jok, bre, kakvi četnici! Na frontu sam bio!« »Jesi, jesi, sa četnicima, kad ja ka'em!« I udri još bolje. — Jednostavno je znao, kad mu se niko na ulici ne bi nacrtao, da uđe u kafanu i čim ugleda dvojicu kako sede zajedno, bez pitanja i reči počne da ih delje. »A što ti«, veli, »laješ na narodnu vlast?« A ljudi nemanju veze, piju pivo.

U početku, po neko je još i pokušavao da se žali. A tamo da li bi mu nešto uradili ili ne bi, ja ne znam, tek, posle, Sulja dasu potraži, pa ga namesti još bolje. — Umuknuo svet. Isprazniše se dušanovačke kafane.

Stole — da pukne od besa. »Majku vam peder-sku«, viče na svoje alamane, »zar ona vreća govana da vas udesi! Ni za šta niste!« I preti mu: »Namesitiće se on meni.«

Sulja, opet, čeka njega. Kad bi ga negde noću sreo samog, on bi mu već rešio problem. Danju, međutim, tu je uvek cela banda...

I tako, poručuju oni ponešto jedan drugome, vrebaju se, ali kad se sretnu na ulici, poglednu se dobro — i prođu jedan pored drugog.

Odjedanput, jedne večeri tog leta, prvog otkako sam otišao u vojsku, Sulja se, prvi put uopšte, na Dušanovcu pojavio u civilu.

Kod bioskopa, samo što su se vratili sa Save, celo društvo: Stole, Majmun, Ivica, Džambas, Milanče Goli, svi, više od deset njih valjda.

Prođe Sulja pravo kroz njih. Svakoga gleda pravo u njušku i smeška se. Oko njega — tajac.

Kad on već malo odmače, Stole povuče još dim, pa nagazi kokavac.

»O Suljo!«

»E?« kaže ovaj.

»Je l' te to, Suljo, najuriše iz milicije? I njima si,

izgleda, dojadio.«

»Jes', vala«, kaže Sulja. Okrenuo samo glavu i smeška se.

»Pa, Suljo, odavno ja tebe čekam. Kad je već tako, mogli bismo mi malo da se promarišemo.«

»Vala, Apašu, čekam i ja tebe. Nikako da mi se zgođiš. Ali, more i ovako.«

»Dobro, Suljo«, kaže Stole. »Al' da nemaš ti tamo negde neku malu pucu? Pošteno, a?«

»A šta, Apašu, s tobom more bit' pošteno? Al' kad ka'eš, evo. Će b' je?« I ovako razrgne kaput.

»Kad je pošteno, nek je pošteno«, kaže Stole. »Evo, i ja ću moju utoku da ostavim.« I zadigne nogavicu, pa otkopča kaiš.

I tako je počelo.

Veća mara kod nas ni pre ni posle toga verovatno nije viđena.

Kažu da na Dušanovcu niko dotle nije popio veće batine nego Sulja tog dana. Ali — kljusina je to. Stole bi mu se privukao i pripucao bi mu seriju od tri, pa i četiri takva komada od kojih bi i konj crk'o. A on se zaljulja kao zrela kruška, ukrsti očima — i ostane na nogama. Onda u onoj gužvi ispruži ruku, i Apaš odleti tri-četiri metra dalje u prašinu. Žurno bi sada Sulja potrčao da ga dovrši. Ipak, on je za Stoleta bio i trom i nevešt: ovaj bi ga već čekao stojeći. Opet bi počeli da se ciljaju: Apaš bi ga gotovo svaki put pogodio, Sulja bi se sit iznapromašivao. Najzad bi ga opet samo jedanput pogodio i Stole bi se još jedanput profuzao po prašini. I onda opet sve iznova...

Tako su se vitlali od bioskopa do pijace.

Ali snaga je snaga. Kad su stigli do pijace, Stole više nije ličio na sebe; sva su mu već i leđa bila oljuštena od kaldrme. I mada grogi obojica, cale, koji je i dalje ostajao na nogama, sad je sve više nadjačavao. Najzad, na samoj pijaci je još jedanput uspeo da ga pogodi. Stole odleti, i to nekako tako nezgodno da padne čak pod tezgju. I dok je, ionako već polumrtav, ovamo-onamo, pokušavao da se izvuče, evo već Sulje nad njim.

Jednom ga je Sulja udario tako kao da hoće da mu otkine glavu: Stole je zalepršao rukama kao dživdžan i odleteo. Drugi put mu je Sulja prišao još dok je ustajao i opet mu načinio hirurški zahvat na glavi: opet se Stole besplatno provozao po prašini. Onda mu je cale, kao radnik koji je završio neki težak posao, već sporije, ali i samouvereniji, prišao da ga zaista dovrši. Sad ga više nije čekao da ustane. Saggao se da ga podigne: Stole je već čučao. Uhvatio ga za kosu, podigao do sebe i, onako polupijan, nanišanio. I to mu je bila druga greška tog dana.

Kako se Apaš, onako polumrtav, kad vijuge čoveku više uopšte nisu u stanju da rade, toga u stvari jevtinog štosu u tom trenutku setio, ne znam, ali on mu je odjedanput već obema rukama pritisnuo šaku na svojoj glavi, samo je opustio kolena u čučanj — i onome ligamenti pucaju kao da su od stakla. Sulja je stigao samo da urlikne.

Sad je za Stoleta već preostao lak posao. Predahnuo je, pa ga je gađao nogom u jaja, pesnicom ispod pojasa u želudac, a šakom u oči, u grkljan, zavrat. Sve dok se cale nije strovalio. A onda, za svaki slučaj — još nekoliko puta nogom u bubrege...

Zatim se nekako nekud odbatrgao, a Sulja je ostao da leži nasred dušanovačke pijace kao vreća trilog paradajza. Kolima za hitnu pomoć su ga odneli.

10.

Naravno, nije se na tome završilo.

U ranu jesen te godine došao sam na prvo odsustvo. Za tu godinu rukavice nisam ni video; odmah odem u *Zvezdu* malo da treniram: uželeo sam se.

Kod kuće — sve kao što sam ostavio. Burazer počeo da se javlja iz nekakvog Bakra, šveca se još više razvila i, još i ranije lepa, sad postala prava lepota. I — Draganče se muva oko nje! Fol dolazi mene da vidi, a, ovamo, stalno bleji u nju. Keva i čale mi baš ostareli. Čale se još lomata po terenu, ali nekako baš oronuo, tužno ti i da ga pogledaš. Kubure s parama.

A na Dušanovcu — mir! Posle one makljaže cajkoši najzad pošizili, pa odjedanput došli sa tri marice i sve što su našli, i krivo i nedužno, odvukli. Dabome, radili su oni slične stvari i ranije. A dasovani bi negde posedeli mesec-dva, pa kad se vrate — sve po starom. Sad ih, međutim, i ne puštaju tako brzo, a osim toga, što je glavno, više im nema Apaša.

Ne zna se gde je Apaš. Traže ga cajkoši, traže ga drugari, a on se samo ponekad kasno uveče za trenutak pojavi i, kao hajduk, odmah nekud nestane. Nema ga ni u ranijem preduzeću. Ko zna gde radi i da li uopšte radi. Malo ga je ko odonda i video.

I — traži ga još jedan. Sulja.

Dobra dva meseca je Sulja oduvao u bolnici: slomljena ruka, slomljeno nekoliko rebara, slom-

ljen nos. Sav iskrpljen. Lečili ga, izlečili, otpustili iz bolnice, a onda mu i njegovi drugari rekli zdravo. Najurili Sulju iz milicije! A on se zaposlio negde kao portir, doselio nekud na Karaburmu i otuda poručuje: »Javite Apašu da ga čekam.«

I još se nešto zucka po Dušanovcu; samo najbolji njegovi pajtaši to znaju: »Sulja ipak sredio Apaša. Apaš prokašljao.« Teško je u to poverovati, jer je Stole kao mačka, ali sve upornije se govorka: »Sulja probušio Stoletu škrge. Apaš propljučvao crveno.«

Ne zna se tačno šta je. Ali da nešto ima — sigurno je...

Odsustvo kao odsustvo — brzo prođe. Za tih petnaestak dana malo sam trenirao, pojurio neku curu — i gotovo, mora se natrag. Pozdravim se s mojima: niti mogu ja njima da pomognem niti mogu oni meni.

U jedinici, koliko stignem, evo nekog kapetana Zorića; znam da negde pomalo trenira boksere. »Ti si Sretenović?« »Jesam, družo kapetane.« »Ti si bio prvak Srbije u polusrednjoj?« »Jesam«, kažem. »Dobro«, veli on. »Sutra ćemo da počnemo da treniramo.«

Sutradan — ja još malo mogu da vitlam rukama — malo sparingujem s nekim tipom, malo, ovako, pimplamo, a on usjajio očima u mene, pa ne trepće. Sledećih dana stalno je oko mene, ali još ništa ne govori: gleda i čuti. Tek posle, valjda, desetak dana malo počeo da me popravlja.

Zakaže se meč s nekom jedinicom. Ja glatko dobijem. Još dva takva meča — opet ja glatko dobijem. On mi kaže: »Ja sam te, dečko, dosad posmatrao. I

sad ti kažem: slušaj ti mene i načiniću te velikim bokserom.«

Negde u novembru zakaže se jedan veliki meč. Nekako se desilo da je u Divuljama i naokolo bilo više dobrih momaka i Zorić, zajedno sa drugim trenerima, namisli da nas pokupi u jednu ekipu i da načini meč s reprezentacijom zagrebačkog garnizona; javni meč. Zakaže se to negde za drugu polovinu novembra. I, čak, za ono vreme, dobije dosta veliki publicitet. Novine donesu sva imena, s nekim malim bokzerskim biografijama, Zoriću i zagrebačkom treneru objave i slike.

U to vreme u Zagrebu je vojsku služio i neki buzdovan Ognjanović iz niškog *Radničkog*, s kojim sam se ja već tri puta sreo.

To je bio takav bokser kakvog je svako ko je imalo veze sa boksom imao morao da mrzi. On se ovako podboči, pokrije njušku do očiju i, s levom nogom ispred sebe, polako se primiče. Udaraj ga koliko hoćeš, podnosi on batine kao svinja. I pri tom te nišani desnom: ako te pogodi, glavu će ti odšrafiti, kroz konopce će te izbaciti. Mnoge je tako osakatio i ljudi su ga se bojali kao đavola.

Ali to je stil koji je ko zna otkad pročitao: bilo je bar deset boksera u Jugoslaviji koji su nekako s njim mogli da izađu na kraj, a nas trojica-četvorica smo ga u svakoj prilici mogli čisto dobiti. Kažem, tri puta sam se već s njim sretao i sva tri puta sam ga dobio.

Zašto su se u tom zagrebačkom listiću baš za nje-ga toliko zainteresovali, ne znam, tek, tamo mu je izišla i slika i opširno su citirane njegove prognoze o meču, pri čemu sam, kao njegov protivnik, naravno, na dnevni red morao da dođem i ja. Uglavnom, sada, ta cepanica preko tog lista meni poručuje:

»Srediću dušanovačkog lepotana. U formi sam«, veli, »kao nikad dosad i nokautiraću ga u prvoj rundi. Možda ću ga zbog *publike* pustiti malo duže. Ono pre, sudije su maminoj mazi pomagale.« Nije to tamo možda baš tako pisalo, ali — to je značilo.

E, nanu ti repatu, ti ćeš mene da središ!

Dođe neki momak iz tog lista. »Poruči ti njemu«, kažem mu ja, »da će dobiti batine kao nikad u životu.«

Moj Zorić vrti glavom: »Dečko, takve stvari ne smeju da te nerviraju. Ti moraš da živiš svojim životom i da boksuješ svojim stilom.« Ja ga blažim: »Ma, jok, nisam se iznervirao. Ništa se vi ne brinite.« A u sebi sav ceptim od besa. Ja mamina maza! Čekaj, džibronjo, namestiću ja tebe. Pamtićeš ti mene dok si živ.

Treniram ja kao sumanut. I noću bih gotovo čučao u sali.

Najzad otputujemo u Zagreb. Boksujemo na otvorenom, na Trešnjevci; desila se topla ta jesen.

Naokolo — sve krcato.

Odmah ja jurnem. Samo seva, ne znaš ko više mlataru. Raja ne može da se snađe, pola minuta valjda oko ringa muvu da čuješ. Onda, odjednom, urlik, koji ni za vreme pauze ne prestaje.

Mislim da sam ga u prvoj i drugoj rundi pogodio najmanje po dvadeset puta. Sva mu je njuška crvena, kao majmunsko dupe. Usne mu ovako natekle. Ali — izdržava svinja. To čoveka uvek pomalo deprimira: udaraš u njega kao u džak, dok te ruke ne zaboje, dok ti jezik iz usta ne ispadne, a stoka stoji i mlataru ti rukama oko glave kao maljevima. Pa ima li, misliš se, nešto što važi za tebe osim sekire?

Grdi me Zorić u pauzi na sva usta. »Ne tuci se! Ne navikavaj se na to! Ne dozvoli da te isprovocira.

Iz daljine hvataj poene direktima. Ne možeš ti da izdržiš takve batine kao on.« »Mogu, mogu«, velim ja njemu. Ušla mi voda u uši, pa ga više i ne zarezujem. »Videćete da mogu, bar onoliko koliko on. Naučiću ja njega boksu. Najuriću ja njega s ringa.«

U trećoj rundi osetim da sam malo posustao. Bio sam pun snage, ali ko će da izdrži takvu tuču? Ipak, i dalje ne uzmičem: samo puca!

Odjednom, negde sredinom runde — ja sam se uvek u eskivažu jako uzdao — on načini jednu veoma jevtinu fintu levom, a ja se nekako i prerano i previše trgnem — koliko čovek od batina otupi toliko mu živci postanu prenapregnuti — i prosto mu natrčim na desnu. Još samo stignem da pomislim da sam pogrešio — i ring se poda mnogom slomi na četiri komada i polako mi se spusti na glavu.

I gotovo — osećam se kao da ležim u perini. Samo mi gore, malo u stranu, svetli tačka reflektora kao žuto zrnce bisera.

Tek u svlačionici su me probudili. Sudija mi nije ni brojao, odmah je utrčao lekar.

Zorić da poludi, samo što kosu ne čupa. »Pa, jesam li ti govorio! Pa, to je vo, nije čovek! Ko s njim u batinama može da se meri? Jao, budalo, unakazio si se, jao, budalo blesava!«

Ja se na onom ležaju samo ljuljuškam, kao na ringšpilju. Lekar mi pod nos gura kiseonik, lupka me, pipka.

Ipak nekako sednem. A u glavi mi sve nešto nije jasno. Najzad otvorim usta: »Ako«, kažem, »bar sam ga izudarao.«

»Vraga si ga izudarao!« vrišti Zorić. »Pogledaj se

kakav si! Još jedan ovakav nokaut — i možeš da okačiš rukavice o klin! Sem ako ti se ne sviđa da potražiš stan u ludnici.«

Jedva se odbranim od lekara da me ne pošalje u bolnicu. Ali odležim tu, bogami, valjda cela dva sata. Onda nas, kao što je red i običaj, malo provodaju po gradu kao konje, odvedu u neki bioskop. Ja bioskop volim, ali sad samo zevam, živ sam zaspao.

Ostanemo u Zagrebu i da prenoćimo. A izjutra — 'ajd natrag. U Divulje stignemo u subotu, negde posle podne.

Tamo me čeka neki telegram.

Otvorim ga. Ništa ne razumem.

»Daj, molim te«, kažem mlađem dežurnom, »pročitaj mi ovo. Nešto sam umoran.«

On otvori. Čita:

»Dušica juče umrla nesrećnim slučajem. Sahrana u subotu. Mama i tata.«

Ja kažem:

»Dobro je.«

Dežurni me gleda:

»Ko ti je to?«

»Švesterka«, kažem. »Sestra.«

»Rođena?«

»Najrođenija«, kažem. »Jedina.«

»Pa šta je tu onda dobro?«

»Pa to«, kažem, »stiči ću na sahranu.«

»Kako ćeš da stigneš«, veli on meni, »kad je sahrana danas? Osim toga, sad tu nema ni komandira da ti da odsustvo. I — sestra ti, bre, umrla, shvataš li ti to! Kakvo dobro!«

Velim:

»Ne znam šta mi je, nešto sam umoran. Idem da legnem. A ti, molim te, ako slučajno naiđe komandir, sredi mi za odsustvo.«

Sutradan krenem za Beograd. Sve vreme sam u vozu prespavao. Mogli su ne da me pokradu nego i pantalone i cokule da mi skinu.

Stignem najzad.

Na kući crn barjak. Keva u crnini: zgrčila se i ćuti na šamlici. Čale, neobrijan, ispijen, tumara po dvorištu.

Pitam ga:

»Pa kako to bi?«

»Ne znam«, kaže. »U četvrtak uveče otišla na igranku. I cele noći nije došla. Nikad ranije to nije učinila. Ujutru, u petak, neka deca je našla u šumici. Obesila se o svoj kaiš. Nije ni visila. Tako, kleči.«

Ja izvalim:

»I što joj je to, budali, trebalo?«

Čale sagnuo glavu.

»Bila je gotovo gola. Sva joj haljina iskidana.«

»Jeste li zvali miliciju?«

»Ne«, veli. »Dolazili su sami. Mi ništa nismo hteli da govorimo.«

Ipak ja ne kopčam bogzna šta.

Posle podne dođe Draganče. Čale me probudi, ja sam opet spavao.

»Jesi čuo, Šampione?« pita me Draganče; a sav nekako izbečen.

Šta mu je, pomislim; je li bolestan?

»Čuo sam«, kažem. »Što joj je to trebalo?«

Njemu oči kao da malo pođoše na čelo.

»Ti, Šampione, izgleda, ne shvataš? Nezgodno mi je o tome da ti govorim, brat si joj, ali nju su — silovali.«

Ja ga gledam mrtvački.

»Nemoj da mi pričaš, Draganče, ti bar te stvari znaš. Koju žensku možeš da siluješ ako ti se ona ne pusti? Nisu to vratnice.«

Njemu preko lica kao da prođe neki grč.

»Šampione, šta je s tobom, jesu li ti svrake popile pamet? Kako ne kopčaš? Shvataš li ti, silovali je! I — ne mogu da ti govorim o tome — nije se pustila! Sva je bila«, i ovako pokazuje rukom, »ranjava.«

»Pa šta?« kažem. »Zar zato da se ubije?«

On me sad baš ozbiljno zagleda.

»Ti, Ljubo, izgleda, nisi čitav?«

Ja se najzad malo, valjda, probudim.

»U petak sam imao težak nokaut. Sav mi je mozak pomerio. Ništa ne kopčam. Samo mi se spava.«

»Pa idi onda spavaj! Kad ti se sad spava!«

»Ne viči ti na mene, budalo«, velim ja. »Gde si ti bio kad je nju svaki ciketan mogao da odvede u šumicu?« — On preblede, valjda, još više. Prosto mi dođe neprijatno. — »Mislio sam da si nešto petljao s njom.«

Draganče se stuši.

»Hteo sam«, kaže. »Nisam znao kako ćeš ti na to da gledaš.«

»Šta ja tu imam da gledam? Nema to veze. I sestra je žensko. Zar one zbog toga ne treba da se udaju?«

»U tome i jeste stvar, Šampione. Ja nisam mogao da nasrćem na nju kao na druge. A nisam mogao ni ovako, iz neba pa u rebra, da joj kažem: 'Udaj se za mene.' Njoj sedamnaest, meni dvadeset i jedna: ko se u to vreme ženi? Probao sam dva-tri puta da je povedem u bioskop. Njoj se to, čini mi se, dopadalo, ali se malo pravila važna. I nije ništa ispalo. Nadao sam se, biće neka bolja prilika.«

»Dobro, kilavko, kad si se nadao«, velim. — A to je stvarno ličilo na njega. On nije bio ni visok, a ni neki nalickan lepotan, ali je zaista bio veoma simpatičan i prijatan momak. Međutim, nekako je bio

odviše fin: neka mu neka makar samo dežurno pokaže zube, on se odmah povlači i beži. Uvek sam morao da ga vučem. A i kao bokser je bio takav. Bio je, mislim, bolji i od mene, jedan od onih prefinjenih tehničara, ali od tuče je bežao toliko da je to čoveka prosto nerviralo. — »Idi sad«, kažem, »pa se nadaj i dalje.«

Draganče ode kao popišan . . .

Tri dana sam proveo kod kuće malo šta shvatajući i samo gledajući gde je najbliži krevet. Jedino što sam uspeo da shvatim jeste to da mi se keva potpuno izbezumila. Po ceo dan sedi zgrčena na šamlici. Ništa ne jede, noću ne spava . . .

11.

Tek sam se u jedinici malo opasuljio.

Šrajbujem otuda mome prijatelju Dragančetu:

'Draganče, molim te, obilazi mi kuću. Kad sam pošao, kevi mi je bilo zlo, sva se bila izbezumila. I još, Draganče, nekako saznaj gde je onog četvrtka bio Stole Apaš. Dušica je obično išla u *Božidarac*: saznaj da li je to veče tamo viđen i Apaš. Gde je on sada? Mita Majmun to sigurno zna.'

Draganče mi odgovara:

'Ništa dobro, Ljubo, nemam da ti javim. Tetka Milinka' — to je moja keva — 'isto je onako kao što si je ostavio. Po ceo božji dan ćuti; a kad progovori, priča o tome kako je uvek sve činila za tebe i Vladu, a za Dušicu ništa. Burazer ti se i dalje javlja. Ništa ne priča kad će kući. A Majmuna sam za ono pitao. Kaže, Apaš je negde u sanatorijumu, ne zna u kom. Veli da je on onda već bio otišao.'

Opet pišem Dragančetu:

'To, Draganče, ne može da bude. Apaš je u to vreme, mora biti, ipak bio u Beogradu. Ako je to uradio jedan čovek, to je mogao samo on. Saznaj je li ona to veče bila kod *Božidarca* i s kim je tamo bila. Kako se našla u šumici? Možda su je sačekali kad je išla kući, možda ih je bilo više? Ali i ako je to učinio sam Apaš i ako ih je bilo više, Majmun je sigurno umešan, on sigurno sve zna. Saznaj to, Draganče,

22.

Posle podne ja opet sedim na onom pragu.

Nekako se i nisam mnogo uplašio. Mislim se: onaj seronja Stanić, ako ga budu pritisli, sigurno će priznati; međutim, bar u prvo vreme, braniće me i nogama i rukama; zbog toga što bi i sam zaglavio vojni sud; sem, ako me nisu ukebali odmah. Ali to ipak nisu; da jesu, dosad bi stigla poternica, a i u vojnom odseku bi već sigurno znali. Ona cura iz Surdulice, iako je bio mrak i videli smo se na brzini, takođe bi možda mogla da me prepozna. Pa, nekako me, kažem, i nije strah. U najgorem slučaju, mogao bih da kažem da smo se pobili: osudili bi me za ubistvo iz nehata; i nešto bih dobio za bekstvo iz vojske. Ali, zar zbog Apaša da idem na robiju? Malo li je što mi je kuću ionako zacrnio?

I tako, premećem ja to po glavi, kad, odjednom, kapija: *kvrc!*

Pogledam. Uđe neka žena — mala, stara, u crni- ni. Stoletova majka!

»Dobar dan, Ljubo, sine«, kaže.

Ustanem s onog praga.

»Dobar dan, tetka-Ružo.«

Ona zastade preda mnom. Drži se, ovako, za laktove kao da joj je zima.

»Pa, Ljubo, sine, jesi čuo, ja sa'ranih moga Stole- ta.« I gleda me pravo u oči. »Sad, eto, baš nikog više

nemam.«

Zaklimah glavom.

»Čuo sam, tetka-Ružo.«

Ona mrdnu ramenom.

»Pa sam došla da te vidim. Vi ste bili drugovi.«

I opet me sitnim, vlažnim očima gleda ravno u lice.

Kažem:

»Mi, tetka-Ružo, baš i nismo mnogo drugovali; on je bio dosta stariji. Ali, ako si došla. Čekaj da ti iznesem stolicu.«

Utrčim unutra i stavim joj da sedne ispred vrata. Međutim, ona ostade stojeći.

»Neću«, veli, »da sedim. Samo sam došla da te vidim. Nešto se, Ljubo, sine, priča po Dušanovcu.«

»Šta se priča, tetka-Ružo?«

»Priča se, Ljubo«, kaže ona, »da si to ti učinio.«

Poda mnom kao da se otvori neka rupa.

»A ko to priča, tetka-Ružo?«

»Eh, ko priča? Ljudi pričaju.«

Ja rekoh, kao ono jutros policajcima:

»Ja sam u to vreme, tetka-Ružo, bio u vojsci. I da sam hteo, kako bih?«

»Ne znam«, veli ona, »kako bi. Ti to bolje znaš. Ja samo kažem šta ljudi pričaju. I došla sam da te pitam: jesi li mi ti to, Ljubo, učinio?«

»Tetka-Ružo«, kažem, »ljudi svašta pričaju.«

»Ljudi, Ljubo«, kaže ona, »pričaju da si to učinio zbog tvoje sestre Dušice. Kažu, moj Stole je ono sa Dušicom napravio, pa si mu se ti osvetio. Dušu si ogrešio, Ljubo, sine, ako si to učinio. Ne bi moj Stole to mogao.«

Ja oćutah.

»On je bio dobro dete. On je meni, svaki put, sve dok se ne razbole, kotaricu na Zadušnice na gro-

blje nosio. A u školu dok je išao, takav je rukopis imao da mu se i učitelj čudio. Posle, uhvati ga loše društvo, ostavi školu . . .«

»Ne znam šta, tetka-Ružo, da ti kažem. Možda je on stvarno prema tebi bio dobar. Ali ono s mojom Dušicom — on je napravio.«

»Grešiš dušu, Ljubo. Ne bi on to mogao. Ne veruj u to. Ja sam ga od litre mesa podigla i znam sve šta je on mogao a šta nije.«

Postade mi prosto neizdržljivo.

»Ne znam, tetka-Ružo. Možda i nije. Ne znam više šta znam a šta ne znam.«

Ona ne skida oči s mene.

»Pa, Ljubo, sine, tako, samo sam došla da te vidim. Ti više gotovo nikog nemaš, samo još Vladu, ne znaš ni da li je uopšte živ; ja sad više ama baš nikog nemam. Ako si mi ti to, Ljubo, učinio, dobro si znao šta činiš.«

Opet oćutah. Nemam šta ni da kažem.

»I još da ti kažem: ako si mi ti to učinio, neka ti je bogom prosto. I želim ti, Ljubo, da se lepo oženiš, da imaš samo jedno dete, kao ja, da ga podigneš — i da ne doživiš ovo što sam ja doživela.«

I okrete se ka kapiji.

»Zbogom, sine.«

»Zbogom, tetka-Ružo.«

23.

To me prosto sahrani. Ta žena mi prosto glavu otkide.

Uđem u kuću, pa zatvorim vrata za sobom da me niko ne gleda. Sednem.

I tako sedim, sedim, pa onda ne mogu ni to. Ne mogu više tu da ostanem.

Ustanem, pogledam se u ogledalo: tih dana se nisam ni brijaio, zarastao sam kao majmun; izgledam kao ludak. Treba da se obrijem, a toliko sam bezvoljan i lenj da ni ruku ne mogu da podignem.

Ipak se nekako i obrijem i umijem, obučem. Da mi je da odem nekome s kim bih mogao da popričam. Ili, još bolje, gde bih samo mogao da sednem i da ćutim.

Setim se tetka-Lenke, Dragančetove majke; s njom sam se ja uvek šalio, ona me je volela.

Sednem na trolejbus, odem do njihove kuće. Nje tamo, međutim, nema. Kao da je neko namerno udesio. Povrtim se levo-desno, pa — šta ću? — pođem.

Izađem u varoš.

Da mi je sad bar neku curu da sretnem. Nekad se toliko njih vrtelo oko mene. Gde su sada? Gde ćeš uveče da ih nađeš?

Setim se jedne. — Đavo bi ga znao zašto sam se baš nje setio; bolje da nisam.

To je stvarno bila jedna fina, pametna cura, iako ni izbliza nije bila neka lepotica; verovatno najbolja cura s kojom sam išao. Razume se, ja sam se već bio postarao da se ponesem prema njoj najgore što se moglo.

Setim se da je nekad imala telefon kod kuće. Potražim u imeniku. Okrenem broj. Javi se neki stariji ženski glas. »Molim vas, je li tu Smiljka? Pozovite je ako je kod kuće.« »Odmah«, kaže žena. »Sad ću je pozvati.«

Malo zatim, evo nje. »Alo, Smiljka«, velim. »Zdravo, ovde Ljuba.« Dasa misli — samo treba da kaže *Ljuba* i svi će od sreće odmah da ispopadaju u nesvest. »Koji Ljuba?« veli ona. »Pa, Ljuba«, kažem. »Sretenović. Onaj bokser.« »A, ti si?« kaže. »Što li si se ti mene u ovo nevreme setio?« »Zar je nevreme?« pitam. »Jedva je šest.« Ona kaže: »Nema ni šest godina, misliš? Koliko ima otkako se nisi javio?« »Ne znam«, kažem, »koliko baš ima. Sigurno dosta. Tri godine sam bio u vojsci. Sad sam došao.« »Četiri pune godine, moj Ljubo« veli ona. »I nigde te za to vreme nije bilo.« »Znam«, kažem, »ali objasniću ti. Vojska je to, nisam mogao da se javljam. A osim toga, svašta mi se za to vreme ispodešavalo. Svi mi po kući pomrli. Umrla mi šveca, umrli mi keva i čale; burazer mi u čorci. 'Ajde, ako možeš, izadi da se vidimo, pa ću ti sve objasniti.« »Ljubo«, veli ona, »stvarno mi je žao što ti se sve to desilo, ali ti nisi obavešten: ja sam se pre dve i po godine udala i već imam ćerčicu od osamnaest meseci. Sad se baš spremam da joj dam da jede.« »O, izvini«, kažem, »to stvarno nisam znao. Izvini ako sam te uznemirio.« »Ništa«, kaže ona, »nema veze.«

Vidim da sam se ugruvao.

»Pa, Smiljka«, kažem tek da nešto kažem, »nema

veze što si se udala. Ako si raspoložena, 'ajde ipak neki put da se vidimo. Da malo prožvalavimo.« Ona kaže: »Hvala ti, Ljubo, što si me se setio. Ali stvarno nema smisla da se o tome unapred dogovaramo. Srešćemo se mi nekad i bez dogovaranja.« »Dobro«, velim. »Sigurno ćemo se sresti. Zdravo, Smiljka.«

Izađem iz govornice — i ništa. Malo me je zeznula: pa šta? Pođem malo i odjednom mi sve postade nepodnošljivo. Ne mogu više ovde da izdržim. Šta ću ja još ovde?

Pipnem se po džepu. Tu mi je štedna knjižica. Svratim u poštu, podignem sve što sam na njoj imao.

Najpre sam mislio samo malo da se nekud maknem, na nekoliko dana; da odem, recimo, do Zagreba ili do Splita. Tek posle, kod kuće, drukčije sam odlučio.

Obučem se kao da idem na neki meč: džemper, trenerka. Nešto sitnica i par veša strpam u neku torbicu...

Sutradan na noć neki čilager Slovenac iz nekog sela iznad Maribora za deset somova me je preveo preko granice. Tada se na granicu strogo pazilo, a ja sam bio suviše utučen da bih se dovoljno krio: uopšte mi nije jasno kako me nisu uhvatili.

Da bar jesu...